

Brochure bouwhistorisch onderzoek

Wat doet de bouwhistoricus?

Het bouwhistorisch onderzoek heeft twee belangrijke pijlers. *Pijler één* is de opname in het gebouw, waarbij waarnemingen worden verricht en foto's, schetsen en tekeningen worden gemaakt. *Pijler twee* is een literatuur- en archiefonderzoek, waarbij kaarten, (bouw)tekeningen, foto's en geschreven gegevens worden verzameld. Daarnaast kan de bouwhistoricus uw object vergelijken met soortgelijke objecten op andere plaatsen: bijvoorbeeld wanneer het bijzondere kenmerken heeft, door een belangrijke architect is ontworpen of een bijzondere architectuurstroming vertegenwoordigt.

De bouwhistoricus legt de resultaten van het onderzoek vast in een *rapport*. Hierin geeft hij in woord en beeld zijn bevindingen weer, vaak inclusief een *cultuurhistorische waardestelling*. Deze waardestelling beschrijft de elementen en aspecten die bijdragen aan de historische betekenis, de karakteristiek en de afleesbaarheid van de bouw- en gebruiksgeschiedenis. Op ingekleurde tekeningen kunt u deze waardestelling aflezen.

U kunt aan de onderzoeker een mondeling of schriftelijk *overdrachtsprotocol* vragen: een advies over de beste manier om de onderzoeksresultaten te gebruiken. Hij kan ook nader onderzoek aanbevelen met het oog op het voorgenomen (bouw)plan.

Indien mogelijk zal de bouwhistoricus zijn bevindingen *publiceren*, zeker wanneer de opgedane kennis van belang kan zijn voor het vakgebied en voor andere geïnteresseerden.

Deze brochure is uitgegeven door:

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Stichting Bouwhistorie Nederland
Vereniging Nederlandse Gemeenten
Atelier Rijksbouwmeester
Rijksgebouwendienst

Voor informatie over bouw- en/of monumentenvergunningen kunt u contact opnemen met uw gemeente. De gemeente kan u tevens informatie over eventuele financiële tegemoetkomingen en subsidies verstrekken.

Brochure bouwhistorisch onderzoek

Bouwhistorisch
onderzoek
geeft houvast bij
verbouwingen

Investeren in het nieuwe én het oude

De menselijke samenleving is in veel dingen een mélange van oud en nieuw: we leven met vier generaties samen, we hebben eerbiedwaardige oude instellingen en bedrijven en initiatieven van gisteren en vandaag. Onze steden en dorpen hebben een lange ontstaansgeschiedenis en ontwikkelen zich verder. De toekomst wil dat we vernieuwen, het verleden wil dat we het niet vergeten – en allebei zijn ze de moeite waard om ernaar te kijken en in te investeren.

Het oude is vaak zó karakteristiek dat het de identiteit van een plek of streek bepaalt en die aantrekkelijk maakt. Maar het oude is ook kwetsbaar en verdient aandacht en bescherming. Het zorgvuldige beheer van oude – én nieuwe – gebouwen en omgevingen is een taak voor iedere eigenaar en gebruiker. Deze brochure gaat vooral over oude gebouwen en hoe we daar met respect voor hun geschiedenis mee kunnen omgaan. Hetzelfde geldt voor andere oude elementen in onze omgeving: elementen in het landschap, stedenbouwkundige structuren, etcetera.

De betekenis van oude bouwwerken

Oude gebouwen vervulden in de loop der tijd vaak verschillende functies; ze vertonen dus vele sporen van veranderingen en vernieuwingen. Ze vertellen ons hoe onze voorouders er woonden en er gebruik van maakten. Ze tonen ons vormen en ideeën uit vervlogen tijden. Ook in onze omgeving zijn allerlei overblijfselen van vroegere ingrepen te herkennen, zowel in de steden en dorpen als in het landschap.

Het is het doel van het vak *bouwhistorie* om het verhaal van oude bouwwerken te achterhalen en de geschiedenis ervan te reconstrueren aan de hand van wat je er nu aan kunt zien. Op basis daarvan kunnen we betere keuzes maken over wat we in de toekomst met die gebouwen gaan doen. Welke aspecten zijn de moeite waard om te behouden, en hoe integreren we die in een nieuwe context?

Wat kunnen we van historische gebouwen te weten komen?

Oude gebouwen verraden hun geschiedenis door de architectuur, door de constructies en opbouw van de muren, balklagen en daken, door de gebruikte bouwmaterialen, door hun plattegronden, door hun interieurafwerking en kleurgebruik (inclusief onderliggende verflagen). Uit al die details kan een bouwhistoricus de bouw- en verbouwingsgeschiedenis, soms ook de gebruiks- en bewoningsgeschiedenis aflezen. Oude bouw- en verbouwingstekeningen en foto's, verkoopaktes, kadastrale gegevens en de registers van geïnde belastingen zijn vaak ook belangrijke bronnen van informatie.

Welke aspecten zijn van historisch belang?

Historisch onderzoek van de omgeving en de bebouwing kent verschillende richtingen. Voor de *bouwhistorie* zijn de vorm, de constructies, het materiaal en de afwerking van het gebouw zelf het interessantste. Waarom zit het zó in elkaar en niet anders? Waarom hebben bewoners iets veranderd? De *architectuurhistorie* is vooral op zoek naar de ontwerpideeën en architectuur van gebouwen. De ruimere omgeving vormt vooral het studieobject van *historisch-geografisch*, *stedenbouwkundig* of *tuinhistorisch* onderzoek: wat gebeurde er op die plek, wat vond men belangrijk? Voor de ondergrondse sporen is er de *archeologie*. Interdisciplinair onderzoek, waarin men meerdere aspecten tegelijk betreft en met elkaar in verband brengt, levert natuurlijk het rijkst geschakeerde beeld op.

Gebouwen als dragers van historische informatie

Zolang een gebouw er staat, draagt het de sporen van zijn geschiedenis.

Bij vrijwel elke nieuwe verbouwing en verandering gaat er historische informatie verloren, maar komt er ook een nieuwe geschiedenislaag bij. Soms verbergen vernieuwde gevels, daken, voorzetwanden en verlaagde plafonds allerlei historische details. Alleen bij sloop van een gebouw gaan alle concrete sporen van zijn geschiedenis definitief verloren.

Het is een misverstand te denken dat alleen beschermde monumenten van historisch belang zijn. Integendeel, vrijwel alle gebouwen bevatten interessante informatie over onze historie. En het gaat ook om alle typen bebouwing: niet alleen kerken en kastelen, woonhuizen en boerderijen, molens en vestingwerken, maar evengoed fabrieksgebouwen uit de 19de en 20ste eeuw of gebouwen uit de Wederopbouw (1945-1965).

Hoeveel bouwhistorie zit er in uw pand?

Hoe weet u als eigenaar of uw bezit een 'historisch belang' vertegenwoordigt? Dat kunt u achterhalen door een gericht onderzoek. Dat kan het beste geschieden vóór u een plan voor verbouwing of restauratie laat maken, zodat resultaten ervan het best in het ontwerp ingepast kunnen worden. De methode bij uitstek is een bouwhistorisch onderzoek, liefst compleet met een analyse en vergelijking in een brede context (de 'cultuurhistorische waardestelling'). Een bouwhistorisch onderzoeker zal u de betekenis kunnen uitleggen van de cultuurhistorische waarden van uw bezit, en hij of zij kan adviezen geven voor het behoud, de restauratie en het beheer.

Een bouwhistorisch onderzoek kan een voorwaarde zijn om van de gemeente een monumentenvergunning of een bouwvergunning te verkrijgen.

Om oponthoud in procedures te voorkomen kunt u bij bouwvoornemens het best vroegtijdig contact opnemen met de gemeente, zodat u weet welke eisen er gelden bij de aanvraag tot een vergunning.

Rollen en fasen in het onderzoek en het bouwplan

Als *eigenaar* bent u de belangrijkste partij; het 'lot' van het object ligt in principe in uw handen – ook als u het slechts beheert en onderhoudt. Als vertegenwoordiger van de eigenaar, zal de *architect* uw wensen en eisen vertalen in een ontwerp voor verbouwing of restauratie, uitgaande van het bestaande gebouw en zijn omgeving. Goed bouwhistorisch onderzoek begint met een *Plan van Onderzoek (PvO)*, dat het doel, de diepgang en de fasering van het onderzoek, en de wijze van rapporteren omschrijft. Bij kleine ingrepen kan het PvO zeer eenvoudig van opzet zijn, soms is het niet meer dan een aanvinklijst. Maar ook dan kunt u het PvO het beste meteen voorleggen aan de vergunningverlener als een bouwhistorisch onderzoek voorwaarde is om een bouw- of monumentenvergunning te krijgen.

Op basis van het PvO zoekt u een onafhankelijke *bouwhistoricus* (onderzoeksbureau). De gekozen bouwhistoricus voert het onderzoek uit, rapporteert zijn bevindingen, en stelt de cultuurhistorische waardestelling op. Zijn onderzoeksrapport vormt voor u een uitgangspunt en inspiratiebron om uw verbouwings- of restauratieplannen uit te werken, of om uw onderhouds- en beheerprogramma gestalte te geven. Waar nodig kan de bouwhistoricus u ook hierbij van advies dienen.

Om de bouw- of monumentenaanvraag te *toetsen*, maakt de gemeente gebruik van hetzelfde onderzoeksrapport.

Tijdens de *uitvoering* van uw plan vindt vaak nog aanvullend bouwhistorisch onderzoek plaats. Als u bijvoorbeeld voorzetwanden en verlaagde plafonds laat verwijderen, komen daar vaak verborgen details achter tevoorschijn die nog meer duidelijkheid opleveren over de geschiedenis van uw pand. Bij nieuwe gezichtspunten kan het wenselijk zijn om het verbouwingsplan tussentijds aan te passen. Een gedetailleerde beschrijving van deze gang van zaken kunt u lezen in de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek (2009)*.